DESPRE TRATAMENTUL CONTAMINĂRII LEXICALE ÎN DEX[1]

MONICA VASILEANU[2]

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
Academia Română
Universitatea din București

LEXICAL BLENDING IN DEX

Abstract

The article discusses the 62 words coined, according to DEX (*Dicționarul explicativ al limbii române*), by contamination (Ro. *contaminare*), a special type of lexical blending. However, at a closer look, 25 words seem to have other etymological interpretations. The remaining 37 blends are analysed in an attempt to find the succesful blending patterns, since these patterns seem to be language-specific.

Keywords*: lexical blending; lexicography; etymology; lexical contamination.*

Contaminarea lexicală este „eticheta” procesului de creare a unor forme hibride din combinarea a două cuvinte, precum *brostac* din *broască* și *brotac* sau *cocobarză* din *cocor* și *barză*. Deși discutată în lingvistica

[1] Această lucrare a fost susținută printr-un proiect al Ministerului Educației și Cercetării din România, CNCS - UEFISCDI, proiectul cu numărul PN-III-P1-1.1-TE-2019-0894, din PNCDI III.

[2] **Monica Vasileanu** este cercetător științific III la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române și asistent universitar la Universitatea din București. Este doctor în lingvistică din 2012, cu o teză despre începuturile scrisului academic, publicată în 2019. În prezent este implicată în proiecte fundamentale ale Academiei Române, precum *Dicționarul etimologic al limbii române* (*DELR*), și conduce proiectul de cercetare *Perspective sincronice și diacronice asupra amalgamării lexicale în limba română: de la elementul latin moștenit la influența engleză din prezent.* Principala ei temă de cercetare o constituie evoluția vocabularului românesc, studiată din variate perspective, cea mai recentă fiind abordarea psiholingvistică; e-mail: monica.vasileanu@unibuc.ro.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

românească încă de la finalul secolului al XIX-lea, contaminarea lexicală rămâne încă un fenomen problematic. Dacă tradiția lingvistică românească a ajuns la un *oarecare* consens teoretic în privința definiției și a delimitării de alte fenomene înrudite (Seche/Seche 1956; Hristea 1991; 2006; Moroianu 2017), în practica lexicografică exemplele punctuale nu respectă mereu criteriile teoretice. În plus, contaminarea lexicală, așa cum a fost ea definită în lingvistica românească, acoperă un număr mai restrâns de situații decât ceea ce înțeleg alte tradiții lingvistice prin termenii cei mai apropiați conceptual, engl. *blending* și fr. *amalgamation lexicale* (Moroianu/Vasileanu 2019: 150). De aceea, considerăm necesară o reevaluare a acestui fenomen lingvistic, atât pentru a putea acoperi mai bine exemplele din limba română, cât și pentru o integrare teoretică mai bună în studiile internaționale de lingvistică. Articolul de față este doar un prim pas în această direcție, pornind de la o situație concretă, anume tratamentul contaminării lexicale în DEX.

Principalele trăsături ale contaminării lexicale au fost definite de Mircea și Luiza Seche (1956) și Theodor Hristea (1991, 2006), după cum se va vedea mai jos. Întrucât autorii menționați au fost implicați în redactarea DEX, în articolul de față ne propunem, pe de o parte, să vedem cum se reflectă teoria în practica lexicografică și, pe de altă parte, să identificăm cele mai frecvente tipare (formale) de contaminare din limba română, pe baza informațiilor înregistrate în DEX. Aceste tipare diferă de la o limbă la alta, iar studiile contrastive ar putea permite identificarea mecanismelor cognitive care produc contaminarea lexicală, precum și interacțiunea acestora cu factori specifici fiecărei limbi.

Deși DEX nu conține decât 62 de cuvinte pe care le consideră obținute prin contaminare, l-am ales ca punct de referință în analiza noastră pentru că este dicționarul de uz general al limbii române, deci ar trebui să înregistreze cuvintele din limba standard și nu formațiuni ocazionale sau lexeme periferice. Contaminarea este un fenomen care se întâmplă, în general, în variantele non-standard ale limbii române (Pușcariu 1937: 430). Dat fiind specificul DEX, aici ar trebui să găsim doar contaminările „de succes", cele care, prin uz, s-au lexicalizat și, măcar ocazional, au ieșit din varianta non-standard în care au apărut.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

1. Precizări metodologice

Trăsăturile definitorii ale contaminării lexicale, asupra cărora s-a convenit în tradiția lingvistică românească[3], sunt următoarele:

a. contaminarea constă în combinarea a două cuvinte, rezultatul fiind o formă hibridă (Philippide 1894: 81; Pușcariu 1940: 21; Seche/Seche 1956: 28; Hristea 1991: 216; Dobre 1998: 137; Moroianu 2017: 352; Moroianu/Vasileanu 2019: 149);

b. forma hibridă este diferită, fie și minimal, de fiecare dintre cele două cuvinte-sursă (Seche/Seche 1956: 32);

c. cuvintele-sursă au obligatoriu o afinitate semantică, ajungând până la sinonimie totală (Pușcariu 1940: 21-22; Seche/Seche 1956: 30-32; Purdela 1968: 337; Hristea 1991: 216; Dobre 1998: 137; Hristea 2006: 297; Moroianu 2017: 353-357; Moroianu/Vasileanu 2019: 157-158);

d. fenomenul se află în strânsă legătură cu etimologia populară și analogia (Seche/Seche 1956; Purdela 1968: 333-334; Hristea 1991; Dobre 1998: 137), precum și cu deraierea lexicală și telescoparea (Răuțu 2010: 287-290; Moroianu/Vasileanu 2019: 151-153), fiind destul de greu de delimitat de toate acestea;

e. contaminarea este o formă specială de compunere (Purdela 1968: 337; Dobre 1998: 137; Moroianu/Vasileanu 2019: 150), însă diferența specifică este încă dezbătută (vezi *infra*, d.);

f. cuvintele-sursă fac parte din aceeași clasă lexico-gramaticală (Hristea 2006: 305; Moroianu 2017: 352; Moroianu/Vasileanu 2019: 158). Acest criteriu gramatical este implicit în scrierile mai vechi, întrucât nu pot intra în relație de sinonimie sau antonimie decât cuvinte care aparțin aceleiași clase lexico-gramaticale.

Asupra altor caracteristici există păreri divergente:

a. problema intenției: contaminarea este în general privită ca un fenomen involuntar, spontan și inconștient (Purdela 1968: 339; Moroianu 2017: 352). Existența unor contaminări conștiente este recunoscută

[3] În acest consens nu se înscrie și articolul Tatianei Slama-Cazacu (1956), care, de altfel, recunoaște de la început că a extins termenul *contaminare* și la alte fenomene înrudite, precum etimologia populară, scopul ei nefiind distingerea lor, ci, dimpotrivă, găsirea unei explicații comune.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

de Philippide (1894: 82) și Seche/Seche (1956: 33) în cazul unor jocuri de cuvinte. Întrucât caracterul (in)voluntar este în multe cazuri greu de probat, pe de o parte, iar, pe de altă parte, procedeul lingvistic este același și în cazul creațiilor voluntare, și al celor involuntare, am propus subsumarea contaminării unei modalități mai generale de creare a cuvintelor, numită *amalgamare lexicală* (vezi *infra*);

b. cuvintele-sursă se află pe aproximativ același plan din punctul de vedere al importanței în limbă și al frecvenței, fiind aproximativ la fel de bine cunoscute de vorbitori (Hristea 1991: 218-219, 2006: 301; Moroianu/Vasileanu 2019: 149); o serie de exemple contrazic însă această idee (Purdela 1968: 337; vezi *infra*, **2**.). De asemenea, Luiza și Mircea Seche (1956: 32) explică unele contaminări prin întărirea unui cuvânt mai slab, „nefixat în memorie", printr-un sinonim mai cunoscut, așadar cele două lexeme-sursă nu au, în acest caz, același statut;

c. cauza contaminării o reprezintă insuficienta cunoaștere a unuia dintre cuvintele-sursă (Seche/Seche 1956: 32; Purdela 1968: 334); Hristea (1991: 219; 2006: 302) și Moroianu/Vasileanu (2019: 151), indică drept principală cauză asocierea semantică dintre cuvintele-sursă, care „se cheamă" unul pe celălalt și astfel se amestecă în mintea vorbitorului.

d. structura formală a contaminărilor implică cel puțin o trunchiere (Moroianu/Vasileanu 2019: 149), idee formulată mai puțin categoric și de Mircea și Luiza Seche (1956: 34), care remarcă reducerea fonetică a componentelor „de obicei"; trunchierea este posibilă, dar nu obligatorie (Purdela 1968: 337).

Insistăm asupra ultimului punct, care nu este tratat explicit în majoritatea articolelor, autorii considerând că asocierea semantică este mai importantă decât aspectele formale. Rămâne însă neclară delimitarea contaminării de alte cazuri de compunere: Hristea (1991: 219) remarcă suprapunerea parțială a contaminării cu „compunerea tautologică", iar Purdela (1968: 337) propune ca delimitarea dintre cele două procedee să constea în relația semantică de sinonimie (dar nu toate contaminările sunt formate din sinonime!). Prin urmare, insistăm asupra necesității de a delimita contaminarea de compunere sau derivare și pe criterii formale, luând în considerare caracterul nonmorfematic al părților trunchiate (Moroianu/Vasileanu 2019: 148).

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

În analiza de față am pornit de la cea mai recentă ediție publicată a DEX, cea din 2016. Dar tratamentul contaminării a rămas aproape neschimbat de la o ediție la alta: DEX 2016 înregistrează 62 de cuvinte obținute prin acest procedeu, dintre care 60 apar încă din prima ediție (DEX 1975), iar 2 sunt adăugate în DEX-S. O singură etimologie a fost reevaluată de la prima înregistrare: *zăbăuc* < *zăpăcit* + *năuc* (DEX 1975), respectiv *zăpăcit* + *hăbăuc* (începând cu DEX 2009), o schimbare justă, din punctul nostru de vedere (vezi *infra*, **4**.).

2. Contaminarea lexicală, între teorie și practica lexicografică

Din cele 62 de cuvinte rezultate, conform DEX, prin contaminare, nu toate îndeplinesc criteriile unei contaminări, enunțate mai sus, lucru surprinzător, dacă luăm în considerare implicarea teoreticienilor contaminării în redactarea DEX.

Criteriul cel mai important, asupra cărora au insistat toate articolele citate, este cel semantic: între cuvintele-sursă trebuie să existe o asociere, cel mai adesea de tip sinonimic. Nu întotdeauna se respectă criteriul enunțat. De exemplu, substantivul *cazarmament* „totalitatea obiectelor de pat ale unui soldat sau ale unui muncitor pe șantier" apare în DEX ca fiind obținut din *cazarmă* + *echipament*. Mai multe motive determină respingerea acestei etimologii (vezi *infra*, **3.**).

Uneori asocierea nu este evidentă. Substantivul *buratic* „brotac" este explicat prin contaminarea între *bură* și *broatec* „brotac". Motivul nu este evident pentru cei care nu cunosc comportamentul respectivului animal, care, explică DA, prevestește ploaia.

Asocierea semantică poate fi contextuală, motivată de o intenție ironică sau glumeață (caz în care unii autori neagă statutul de contaminare, vezi *supra*, **1.**). Este situația cuvântului *cocoșneață*, care și poartă marca diastratică „ironic", format, conform DEX, din *cocoană* sau *coconiță* și *fâșneață*. Dar intenția creatorului este evidentă și în afara limbajului relaxat, glumeț: *novocilină* „antibiotic format dintr-un amestec de novocaină și penicilină" este format din *novocaină* + *penicilină*; *relege* este o formație cultă, din *religie* + *lege* „religie" din secolul al XIX-lea, o încercare de românizare a neologismului (Șăineanu 1929).

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

Criteriul gramatical este încălcat într-o serie de cazuri: verbul *borteli* „a găuri" este explicat în DEX ca provenind din *bortă* + *sfredeli*; DA propune o contaminare între două verbe, *borti* + *sfredeli*. Alte exemple: *codobelc*, s.m. (sic!) < *codoberc* adj. „fără coadă" + *melc* s.m.; *hâdoșenie* s.f. < *hâd* adj. + *hidoșenie* s.f.; *hojbăi* vb. „a cotrobăi" < *hojma* adv. „mereu, întruna" + *bâjbâi* vb.; *putregai* s.n. < *putred* adj. + *mucegai* s.n.; *scheamăt* s.n. „sunet caracteristic prin care câinele anunță apropierea vânatului sau o stare neplăcută" < *scheau* interj. + *geamăt* s.n.; *zdrăngănel* s.m. „zurgălău" < *zdrăngăni* vb. + *clopoțel* s.m.

În fine, contaminarea ar trebui, conform unora dintre teoreticieni (vezi *supra*, **1.**), să aibă loc între cuvinte aflate aproximativ pe același plan din punctul de vedere al importanței în limbă. Se pot cita câteva contraexemple evidente din DEX, pentru care nu este nevoie de un studiu de corpus pentru a observa diferența de frecvență între cuvintele-sursă: *codobelc* < *codoberc* + *melc*, *burhai* „ceață rară după ploaie; ploaie deasă și rece de toamnă" < *bură* și *buhai*, *baborniță* < *babă* + *bahorniță*, *schilav* < *schilod* + *chilav.*

În concluzie, definiția contaminării lexicale, așa cum s-a conturat în lingvistica românească, este prea restrictivă pentru varietatea exemplelor. După cum s-a văzut în această secțiune, până și teoreticienii contaminării lexicale, cei care au trasat limitele acestui fenomen, au avut dificultăți de încadrare a exemplelor. Este nevoie de un termen mai larg, care să acopere și „zonele gri" și care să aibă și aplicabilitate lexicografică. De aceea, insistăm asupra necesității de a subsuma contaminarea unui fenomen lingvistic mai cuprinzător, al *amalgamării lexicale* (eng. *lexical blending*, fr. *amalgamation lexicale*), cum am ales să-l denumim (Moroianu/Vasileanu 2019: 150). Amalgamarea lexicală cuprinde orice formă hibridă obținută prin combinarea unor părți din două (sau, rar, mai multe) cuvinte-sursă, părți cu statut nonmorfematic, indiferent de statutul gramatical și relația semantică a cuvintelor-sursă, indiferent de caracterul (in)voluntar și (in)conștient al creației. Cuvinte precum *novocilină, scheamăt, hojbăi* ar putea fi astfel explicate prin amalgamare, fără a mai forța limitele teoretice. Adoptarea conceptului de amalgamare lexicală ar avea și avantajul compatibilității cu descrierile teoretice ale fenomenelor similare din alte limbi, permițând studiile contrastive și tipologice.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

3. Propuneri etimologice

Înainte de a identifica tiparele cele mai frecvente de hibridizare a cuvintelor, este necesară o privire critică asupra celor 62 de etimologii prin contaminare, conform DEX. Pentru aceasta, am recurs la DA/DLR și DELR; pentru a distinge contaminările de derivare și compunere, am apelat la descrierea diverselor afixe din *Form. cuv.* În câteva situații am îndrăznit să venim cu propriile soluții etimologice.

În primul rând, o serie de cuvinte socotite în DEX rezultate ale unei contaminări se dovedesc a fi simple derivate, iar etimologia corectă a fost, de cele mai multe ori, deja descoperită. Cele mai clare exemple sunt: *cotigar* „căruță joasă și lungă cu care se transportă poveri" (< *cotigă* + *car* în DEX), de fapt derivat din *cotigă* (DA, DELR); *tocăni* (< *toca* + *ciocăni*, *bocăni* în DEX), din *toc* interj. (DLR), cu sufixul *-ăni* specific verbelor derivate de la onomatopee (*Form. cuv.* III, 92); *gheboșa* (< *ghebos* + *cocoșa* în DEX), de la adj. *ghebos*, cu transformarea *-s-* > *-ș-* ca în *vârtos-învârtoșa*, *duios-înduioșa* etc. (DA).

O situație-limită o reprezintă aceea când derivarea s-a petrecut sub influența unui alt cuvânt, de obicei sinonim, caz în care DEX presupune o contaminare. Derivarea este în sine un proces analogic: afixele se detașează din cuvinte moștenite sau împrumutate și creează apoi serii analogice[4]. A include exemplele de mai jos în sfera contaminării ar însemna identificarea contaminării cu atracția semantică (sinonimică, cvasisinonimică, antonimică). De aceea, insistăm asupra unei mai clare delimitări a contaminării sub aspect formal, lingvistic, de derivare și compunere, iar limita o constituie, în opinia noastră, caracterul nonmorfematic al părților de cuvânt implicate într-o contaminare. Criteriul este fundamental în lingvistica internațională dedicată fenomenelor lingvistice (aproximativ) echivalente, denumite în engleză *lexical blending* (de exemplu, Bauer 1988: 47; Mattiello 2018).

Adoptarea acestui criteriu ar permite și un tratament etimologic unitar în lexicografia academică românească. Influența unui sinonim poate explica o derivare atipică, precum în cazul substantivului *duhoare*,

[4] A se vedea, de exemplu, Pascu 1916, unde autorul identifică lexemele prin care au pătruns sufixele în română.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

considerat în DEX ca format prin contaminare între *duh* și *putoare*. Derivarea de la *duh* (DLR) este problematică deoarece *-oare* se atașează bazelor verbale, însă aceasta s-a produs sub influența sinonimului *putoare* (Pascu 1916: 52), cuvânt reanalizat prin raportare la verbul *puți* (Pușcariu 1934b: 469). La fel, pentru *azvârli* (< *arunca* + *zvârli* în DEX), prefixarea s-a putut produce atât prin analogie cu alte perechi de verbe cu și fără prefix: *sfinți-asfinți*, *stâmpăra-astâmpăra* (DA), cât și sub influența unui sinonim, *arunca* (Pușcariu 1934a: 111, DA). Pentru *bobotaie* „vâlvătaie", chiar DEX oscilează între simpla derivare din *bobot* și o contaminare între *bobot* și *vâlvătaie*. Nu putem accepta etimologia prin contaminare nici pentru următoarele cuvinte: *borteli* (*bortă* + *sfredeli* în DEX; *-eli*, însă, este un sufix verbal destul de productiv, *Form. cuv.* III, 81-88, iar posibilitatea derivării din *bortă* cu acest sufix este acceptată în DELR, alături de contaminare); *bubat* „variolă" (*bubă* + *vărsat* în DA, DEX; o etimologie alternativă mai plauzibilă în DELR: derivare de la verbul *buba*); *bucăliu* (*bucălat* + *grăsuliu*, *durduliu* în DEX, DELR; ar putea fi un derivat de la *bucă*, Drăganu, 1927: 739, sau, mai degrabă, de la *bucălat*, prin substituție de sufix); *coptoroși* (din *coptorî* + *găunoși* în DEX, DA, DELR; este derivat de la *coptorî*, cu sufixul *-oși*, *Form. cuv.* III, 106); *ghijoagă* „mârțoagă" (din *ghiuj* „om bătrân" + *mârțoagă* în DEX; este un derivat de la *ghiuj*, DA, Pascu 1916: 213, Mărgărit 2017: 79); *hărhălaie* (din *harhăt* + *hărmălaie* în DEX, DA; însă *-ălaie* este un sufix compus, Pascu 1916: 201-202, care se putea substitui sufixului din *harhăt*); *îmbucătăți* (din *îmbucăți* + *înjumătăți* în DEX sau *jumătăți*, în DA; prin reduplicare sub influența bazei *bucată*, Mărgărit 2017: 109-110; în opinia noastră este un derivat cu sufixul *-ăți*, discutat în *Form. cuv.* III, 114-117, pentru a facilita recunoașterea bazei *bucată*); *milog* (din *milă* + *olog* în DEX sau + *slăbănog*, *olog* DLR; este derivat de la *milă* cu sufixul *-og*, Densusianu 1901: 250); *muțiu* (din *mut* + *pustiu* în DEX; explicabil ca derivat din *mut*, în opinia noastră, pentru a rima cu *pustiu*, după cum o dovedește singura atestare înregistrată în DLR); *schilav* (din *schilod* + *chilav* în DEX, soluție acceptată în DA și DELR, alături de aceea, mai plauzibilă, a augmentării lui *chilav* printr-un *s* protetic; pentru această soluție se pronunță și Pop 1929: 227); *zdrăngănel* „zurgălău" (din *zdrăngăni* + *clopoțel* în DEX; credem că e o derivare neobișnuită, cu sufixul diminutival *-el* atașat unui verb, la fel ca *vindecea* „planta Stachys

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

officinalis" < *vindeca*, sub presiunea modelului *clopoțel*, asociat verbului *clopoți*). În schimb, în cazul lui *văpáiță* (din *văpaie* + *opaiț*), atât accentul, cât și variantele *văpaiț*, *vopaiț*, *vopaiță* indică o contaminare și nu o derivare cu sufixul *-iță*.

Deși distincția dintre etimologia populară și contaminare a fost îndelung discutată, considerăm greșită încadrarea cuvântului *pedepsie* „epilepsie" în seria contaminărilor (din *pedeapsă* + *epilepsie* în DEX și DLR). Este un caz clar de etimologie populară, explicabilă și prin sensul „a (se) chinui" al verbului *a (se) pedepsi* (Hristea 1968: 225-226), o alterare populară a unui cuvânt cult (Bogrea 1922: 652).

În alte situații, etimologia cuvintelor în discuție este mai complicată. Pentru *putregai*, DEX propune contaminarea din *putred* și *mucegai*; în DLR, însă, este considerat doar un derivat de la *putred*, soluție problematică sub aspect fonetic. Pascu (1916: 200) presupune niște forme latinești **mucigus* și **putrigus* ca baze ale derivării. Pușcariu (1904: 617, PEW) reconstituie **mucicus* și **putricus*, susținute de diverse forme romanice, la care s-ar fi adăugat sufixul *-alium*, precum în it. *moccicaglia* „substanță mucilaginoasă". O derivare în latină din **mucigus*, **putrigus* este susținută și de Densusianu (1938: 36). Este clar că istoria celor două cuvinte, *mucegai* și *putregai*, este comună, iar cea mai plauzibilă ipoteză rămâne cea a moștenirii; o derivare pe teren românesc nu explică modificarea consonantică *d* > *g*, iar corespondentele romanice, deși puține, susțin ipoteza derivării în latină.

O altă situație controversată o reprezintă substantivul *răcan* „recrut". În DEX apare ca o contaminare între *recrut* și *râtan*[5]. DLR trimite la *răcut*, varianta lui *recrut*, fără alte detalii. Pușcariu (1924: 688) îl consideră refăcut din *răcănel* „brotac" (cuvânt pe care îl consideră moștenit dintr-un latinesc **rac(c)anellus* < **rac(c)anus* < **rac(c)anere* < **racere*, verb onomatopeic înrudit cu *ragere* „a rage") sau augmentativ al lui *rac*, folosit ironic pentru o persoană care merge înapoi. Cea de-a doua ipoteză este susținută și în SDLR, în vreme ce prima, pe care o considerăm mai plauzibilă, este sprijinită de Spitzer (1927: 668-669), care presupune o transformare semantică a lui *răcan* de la „broască"/„brotac" la „recrut",

[5] Sensul înregistrat în DEX este „porc", caz în care nu este evidentă asocierea semantică. Pușcariu, însă, (1924: 688) amintește și de sensul de „recrut" al lui *râtan*.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

precum în germ. *Frösche in der Pfalz* (lit. „broască în Palatinat" > „tânăr elev"), din cauza mișcărilor neîndemânatice făcute de tinerii soldați. Singura obiecție care se poate aduce acestei ipoteze este slaba atestare a sensului primar „broască"/„brotac", exclusiv lexicografică. Șăineanu (1929) indică drept prim sens al lui *răcan* „pui de broască", sens identificat și în dicționarele lui Resmeriță (1924) și Hodoș (1929). Sporadic am mai întâlnit aceeași transformare semantică: în Tomescu (1944), un cuvânt din aceeași familie, *racamete,* este glosat „brotac" și „soldat fricos". Am mai putea cita, în sprijinul acestei ipoteze, și transformarea lui *boboc* „pui de rață sau gâscă" > „elev proaspăt intrat la liceu; student în primul an de facultate". Astfel, deși sensul „broască"/„brotac" al lui *răcan* este slab atestat – poate chiar artificial reconstruit de lexicografi –, legătura cu restul familiei (*răcănel*, *racamete* etc.) este suficient de puternică pentru a presupune o utilizare figurată, iar etimologia prin contaminare este, prin urmare, de respins.

În alte cazuri, contaminarea nu se justifică din motive semantice. De exemplu, *cazarmament* „totalitatea efectelor de pat ale unui soldat sau ale unui muncitor pe șantier" nu este format din *cazarmă* + *echipament* (DEX), combinarea celor două cuvinte nu justifică sensul lui, care, inițial, era acela de „loc de încazarmare"[6]. Cuvântul este o românizare a fr. *casernement*, prin includerea în familia lui *cazarmă*, după cum arată DA și DELR. Evoluția lui semantică a putut fi influențată ulterior de *echipament*, probabil și datorită similarității formale.

Mai respingem contaminarea în cazul lui *hăbăuc*, considerat în DEX o contaminare a maghiarului *habóka* „prost" cu *năuc*. Etimoanele identificate sunt acceptate și de DA, și de Tamás (1966)[7], fără a numi procesul contaminare. Deși articolele citate în secțiunea **1**. nu interzic explicit contaminarea unui cuvânt străin cu unul român, considerăm, totuși, că definiția contaminării, în sensul restrâns în care a fost formulată, nu poate acoperi și această situație de adaptare prin analogie cu alte elemente românești. De altfel, într-un exemplu similar, *colet* < fr. *colis*, după *pachet*, DEX nu numește procedeul „contaminare". Etimonul *habóka*

[6] Sens identificat de noi în texte din sec. XIX, pe care îl are și fr. *casernement*.

[7] Sub rezerva slabei atestări a maghiarului *habóka* în Transilvania, Tamás se gândește și la un cuvânt onomapatopeic.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

nu pune probleme formale, maghiarul *-ó-* fiind adesea redat în română prin *-ău-*, cf. *tău* < magh. *tó*, *birău* < magh. *biró*; diereza și mutarea accentului s-au produs, cel mai probabil, sub influența lui *năuc*.

Nu considerăm contaminare nici anumite formațiuni motivate prozodic. În cazul lui *codobelc*, cuvânt atestat numai în formula *melc, melc, codobelc,* nu credem că avem a face cu o contaminare între *codoberc* „fără coadă" și *melc* (DEX; DELR), ci cu o alterare a adjectivului *codoberc* pentru obținerea rimei. Substantivul *șomoltoc* „șomoiog" (< *șomoiog* + *ghemotoc* în DEX) se încadrează într-o serie sinonimică cu similarități fonetice, alături de *folomoc, foștomoc, floștomoc*, toate cu origine necunoscută (Pușcariu 1921: 83 le numește onomatopeice, în sensul că „simbolizează mișcări sau forme"). Având în vedere numărul mare de sinonime care conțin aproximativ aceleași foneme ordonate diferit, ar putea fi pur și simplu o deformare a unuia dintre aceste cuvinte cu fonetism simbolic, de exemplu *floștomoc*, prin metateze succesive.

Mici ajustări se pot aduce etimologiilor propuse în DEX din motive fonetice. *Fumuiag* „șomoiog" este explicat ca o contaminare între *fum* și *șomoiog*, însă al doilea cuvânt antrenează, probabil, în contaminare o variantă mai rară, *șomoiag*. De altfel, și *fumuiag* este un cuvât rar atestat (DEX, DLRLC). Pentru *miroznă* (din *miros* + *mireasmă* în DEX), al doilea cuvânt-sursă pare a fi contribuit cu una dintre variantele sale etimologice, *mirizmă* sau *mirezmă* (Mărgărit 2007: 182). În cazul adjectivului *ciunt* (< *ciung* + *ciot* în DEX), problematic este al doilea cuvânt-sursă al contaminării: și gramatical, și semantic pare mai potrivit adjectivul *ciut* „cu coarnele tăiate" (acceptat în DELR alături de *ciot*), astfel încât aici am avea o contaminare tipică între două (cvasi)sinonime.

În alte situații, soluția contaminării propusă în DEX pare mai plauzibilă decât alte soluții propuse în celelalte dicționare academice. Pentru *jiganie*, de exemplu, DA propune o derivare de la baza slavă *žeg-* „a arde, a pișca", însă nu a putut fi identificat niciun derivat corespunzător în limbile slave învecinate, iar evoluția semantică de la sensul „arsură, pișcătură" la „animal" s-ar fi petrecut sub influența lui *dihanie.* Pușcariu (1936: 125-126) propune o derivare în română, prin atașarea unui sufix slav la o bază verbală slavă. Mai convingătoare pare, astfel, soluția contaminării propusă de DEX, *jivină* + *gânganie* „insectă; animal mic". Pentru *pitarcă* „tip de ciupercă", este certă o legătură

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

etimologică cu *pită* „tip de ciupercă”, recunoscută și în DLR, dar detaliile sunt incerte. DEX propune o contaminare *pită* + *mânătarcă*, posibilă și fonetic, și semantic. Mai puțin clară este situația substantivului *baborniță*, considerat în DA o fuziune între sârbul *baburina* (augmentativ de la *baba*) și *beșniță*, explicație greu de acceptat. Derivarea din *babă* propusă de DELR se lovește de problema sufixului *-orniță*, care formează, în general, nume de recipiente (*anaforniță*, *păcorniță* etc.). Pentru animatele depreciative în *-orniță*, Pascu (1916: 269) propune detașarea sufixului din *bahorniță* „vrăjitoare”, însă acest cuvânt este slab atestat și de aceea nu credem că a avut puterea de a impune un sufix. De aceea, preferăm soluția DEX, a contaminării între *babă* și *bahorniță*, căreia i se poate aduce o singură obiecție: decalajul primelor atestări. În DELR, *baborniță* este atestat în 1846, înaintea lui *bahorniță* (1881), însă primele atestări sunt în permanență supuse revizuirii. Etimologia lui *țaică* reprezintă o situație de graniță în care dicționarele academice oferă soluții diferite, dar la fel de plauzibile: fie o contaminare între sinonimele *țață* și *daică* (DEX), fie format de la *țață*, prin analogie cu perechile *mamă-maică, tată-taică* (DLR).

4. Tipare „de succes” ale contaminării / amalgamării

Pentru identificarea principalelor tipare de hibridizare, excludem din analiză cuvintele pentru care am respins în secțiunea **3.** etimologia prin contaminare, propusă în DEX. Mai eliminăm un alt cuvânt, *cât*, obținut prin contaminarea unor elemente latine. În cazul cuvintelor *fumuiag, miroznă, ciunt*, luăm în calcul micile ajustări propuse în secțiunea **3.** Rămân, astfel, 37 de cuvinte pentru analiză.

Însă nici aceste 37 de cuvinte nu respectă în totalitate criteriile definitorii ale contaminării. Criteriul semantic este respectat în majoritatea cazurilor: 27 de cuvinte sunt formate din sinonime sau cvasisinonime (de exemplu, *mormorosi* < *mormăi* + *bolborosi*). În încă 2 situații, cuvintele-sursă au o afinitate semantică, dar este încălcat criteriul gramatical (*hâdoșenie* < *hâd* + *hidoșenie* și *scheamăt* < *scheau* + *geamăt*). În alte 5 cazuri, există o asociere semantică, dar nu de tip (cvasi)sinonimic, precum în *novocilină* < *novocainăă* + *penicilină* sau *fumuiag* < *fum* + *șomoiag*. În fine, sunt 3 situații în care hibridizarea pare să se fi produs la nivel colocațional. Astfel, verbul *hojbăi* „a cotrobăi” pare

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

provenit dintr-o expresie *[a căuta] hojma + bojbăi* (= *bâjbâi*). Două expresii sinonime au participat la crearea unui cuvânt nou: *mârc* < *[a nu zice nici] mâr + [a tăcea] mâlc*. În fine, pentru *cocoșneață* presupunem la origine o structură atributivă *cocoană/coconiță fâșneață.* Așadar, numai 27 de exemple respectă toate criteriile contaminării lexicale stabilite de lingviștii români. De aceea, ar trebui să discutăm despre tiparele principale ale amalgamării, nu ale contaminării lexicale.

În identificarea tiparelor formale ale amalgamării, ne orientăm după analiza morfofonologică efectuată pentru engleză și franceză de Renner (2019). În primul rând, ne interesează trunchierea sau, dimpotrivă, păstrarea intactă a cuvintelor-sursă. Din cele 37 de cuvinte, 20 sunt obținute prin dublă trunchiere (amândouă cuvintele-sursă sunt trunchiate, de exemplu în *ciuhurez* < *ciuf* + *huhurez*), 16 păstrează intacte unul dintre cele două cuvinte-sursă, iar 1 le păstrează pe amândouă, cu suprapunerea unui segment fonologic în zona de contact (*patrontașcă* „cartușieră" < *patrontaș* + *tașcă*). Interesantă este situația celor 16 cuvinte care păstrează unul dintre lexemele-sursă intact: 13 îl păstrează pe primul (de exemplu, *zurbavă* < *zurba* + *gâlceavă*), iar 3 pe al doilea (de exemplu, *relege* < *religie* + *lege*), o tendință inversă față de franceză, care preferă păstrarea intactă a celui de-al doilea cuvânt (Renner 2019: 33).

În majoritatea cazurilor, cuvintele-sursă au un segment fonologic comun, ceea ce favorizează contaminarea. Acest segment fonologic se află de cele mai multe ori în zona de contact (21 de cuvinte, de exemplu în *bageac* < *bagea* + *ogeac*), dar nu obligatoriu (8 cuvinte, de exemplu *burhai* „ceață rară după ploaie" < *bură* + *buhai* „ceață, bură", unde segmentul fonologic comun este cel inițial). Numai 8 cuvinte nu au niciun segment fonologic comun (de exemplu, *țopârlan* < *țop* + *mârlan*).

Tiparul de amalgamare se asociază, în opinia noastră, cu gradul de transparență al noului cuvânt. Cuvântul rezultat prin contaminare păstrează, de cele mai multe ori, structura silabică a unuia dintre cuvintele-sursă, de obicei al doilea (21 de cuvinte, dintre care în 15 cazuri structura fonologică este aproximativ aceeași, de exemplu *zăbăuc* < *zăpăcit* + *hăbăuc*, motiv pentru care și considerăm această soluție mai plauzibilă decât cea din DEX 1975, din *zăpăcit* + *năuc*). În 5 cazuri, ambele cuvinte-sursă au aproximativ aceeași structură fonetică, de exemplu *șuiet* < *șuier* + *vuiet*, acest fapt fiind cu siguranță un catalizator al

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

contaminării. Într-o singură situație predomină structura fonetică a primului cuvânt, însă și aici lexemele-sursă sunt destul de asemănătoare fonetic (*ciunt* < *ciung* + *ciut*). În fine, 10 cuvinte nu urmează structura fonetică a niciunuia dintre cuvintele-sursă, majoritatea fiind cuvinte telescopate (de exemplu, *cocostârc* < *cocor* + *stârc*).

Preferința pentru structura fonologică a celui de-al doilea cuvânt-sursă a fost observată și în engleză. Explicația este, cu siguranță, aceeași. Al doilea cuvânt-sursă este în general trunchiat (33 de cazuri din 37 în DEX). Lipsindu-i partea inițială, cuvântul este mai greu de recunoscut, iar respectarea structurii fonologice face apel la o memorie prozodică a cuvântului (Gries 2004: 427). Acest tipar ar trebui să fie preferat în special în limbile care codează informația lexicală în partea inițială a cuvântului și informația gramaticală la final, fiind determinat de specificul tipologic al limbii.

5. Concluzii

Descrierea teoretică a contaminării lexicale, așa cum a fost făcută în lingvistica românească, se dovedește insuficientă pentru situațiile din limbă, după cum reiese din analiza puținelor exemple înregistrate în DEX. Rămân destule exemple în care DEX folosește eticheta de „contaminare" pentru un proces de hibridizare lexicală care nu respectă toate criteriile unei contaminări. De aceea, pledăm pentru încadrarea acestor exemple în fenomenul mai larg al amalgamării lexicale, care să cuprindă hibridizări lexicale involuntare și intenționate, indiferent de relația semantică dintre cuvintele-sursă, de identitatea clasei lexico-gramaticale sau de originea colocațională. Acest fenomen ar putea explica și alte cuvinte formate recent, utilizate în special în marketing și mass-media, de tipul *covridog* < *covrig* + *hotdog*, și va fi interesant de văzut în ce măsură tiparele „de succes" ale amalgamării s-au schimbat sau nu și de ce. În orice caz, studiul amalgamării lexicale va duce la o privire unitară asupra formațiunilor lexicale hibride vechi și noi.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Bauer, L., 1988, *Introducing Linguistic Morphology*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Bogrea, V., 1922, „Etimologii", în *Dacoromania*, II, pp. 650-662.

Densusianu, O., 1901, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I: *Les Origines*, Paris, Ernest Leroux.

Densusianu, O., 1938, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I: *Les Seizième siècle*, Paris, Ernest Leroux.

Dobre, M., 1998, „Contaminația în cadrul terminologiei geografice populare", în *Studii și cercetări lingvistice*, XLIX, nr. 1-2, pp. 137-141.

Drăganu, N., 1927, „Etimologii", în *Dacoromania*, IV, pp. 739-774.

Gries, S., 2004, „Isn't that Fantabulous? How Similarity Motivates Intentional Morphological Blends in English", în M. Achard, S. Kemmer (eds.), *Language, Culture and Mind*, Stanford, California, Center for the Study of Language and Information, pp. 415-428.

Hodoş, E., 1929, *Mic dicţionar. Cuprinde peste 15 mii de neologisme, cuvinte străine, unele provincialisme, arhaisme ş.a. Pentru şcoale şi particulari*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană.

Hristea, Th., 1991, „Contaminația și fenomenele lingvistice înrudite (I)", în *Limba română*, XL, nr. 5-6, pp. 215-221.

Hristea, Th., 1968, *Probleme de etimologie: studii, articole, note*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Hristea, Th., 2006, „Contaminația în raporturile ei cu etimologia populară", în A.-C. Halichias, T. Dinu (coord.), *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, București, Humanitas, pp. 295-327.

Mattiello, E., 2018, "Paradigmatic Morphology Splinters, Combining Forms, and Secreted Affixes", în *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, 15.1, pp. 2-22.

Mărgărit, I., 2007, *Comentarii etimologice şi semantice: note şi articole*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Mărgărit, I., 2017, *Propuneri etimologice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Moroianu, C., 2017 „Contaminația lexicală: tratament lexicografic. De la DA la DELR", în *Caietele Sextil Pușcariu III. Actele Conferinței Internaționale Zilele Sextil Pușcariu. Ediția a III-a, Cluj-Napoca, 14–15 septembrie 2017*, Cluj-Napoca, Editurile Scriptor – Argonaut, pp. 351-364.

Moroianu, C., M. Vasileanu, 2019, „Contaminarea în limba română: o schiță tipologică", în *România Orientale*, XXXII, pp. 147-165.

Pascu, G., 1916, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, 1916.

Philippide, Al., 1894, *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, Tipografia Naţională.

Pop, S., 1929, „Câteva capitole din terminologia calului", în *Dacoromania*, V, pp. 51-271.

Purdela, M. L., 1968, „Contaminația în graiurile populare", în *Cercetări de lingvistică*, XIII, nr. 2, pp. 333-339.

Pușcariu, S., 1904, I. Candrea-Hecht, « Les éléments latins de la langue roumaine: le consonantisme. Thèse, 1902 », în *Zeitschrift für Romanische Philologie*, XXVIII, pp. 615-619.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

Pușcariu, S., 1921, „Din perspectiva Dicționarului. Despre onomatopee în limba română", în *Dacoromania*, I, pp. 73-108.
Pușcariu, S., 1924, „Etimologii", în *Dacoromania* III, pp. 657-692.
Pușcariu, S., 1934a, „Etimologii", în *Dacoromania*, VII, pp. 104-123.
Pușcariu, S., 1934b, „Pe marginea cărților", în *Dacoromania,* VII, pp. 437-504.
Pușcariu, S., 1936, „Etimologii", în *Dacoromania*, VIII, pp. 112-131.
Pușcariu, S., 1937, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
Puşcariu, S., 1940, *Limba română*, vol. I: *Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II".
Răuțu, D., 2010, „Despre cuvintele telescopate din presa actuală. Teorii, procedee și valori", în R. Zafiu, A. Dragomirescu, Al. Nicolae (eds.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, vol. II, *Pragmatică și stilistică*, București, Editura Universității din București, pp. 287-295.
Renner, V., 2019, "French and English Lexical Blends in Contrast", în *Languages in Contrast*, 19:1, pp. 27-47.
Resmeriţă, Al., 1924, *Dicţionarul etimologico-semantic al limbei române*, Craiova, Institutul de Editură „Ramuri".
Seche, L., M. Seche, 1956, „Despre etimologia populară și contaminație", în *Limba română*, V, nr. 1, pp. 25-35.
Slama-Cazacu, T., 1956, „Observații și cercetări experimentale cu privire la « contaminări »", în *Studii și cercetări lingvistice*, VII, nr. 3-4, pp. 207-233.
Spitzer, L., 1927, „Etimologii", în *Dacoromania,* IV, pp. 645-670.
Şăineanu, L., 1929, *Dicţionar universal al limbei române*. A 6-a ediţiune revăzută şi adăogită, Craiova, Editura „Scrisul Românesc".
Tamás, L., 1966, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
Tomescu, M., 1944, *Glosar din județul Olt*, Slatina, Tipografia „Tiparul Oltului".

SIGLE

DA - *Dicţionarul limbii române*. Seria veche. Sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp./Tipografia „Universul"/Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1913-1948.
DELR – *Dicționarul etimologic al limbii române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", București, Editura Academiei, 2011-2018.
DEX 1975 - *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Bucureşti, Editura Academiei, 1975.
DEX 2009/2016 - *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", ediția a II-a, adăugită și revizuită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2009/2016.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)

DEX-S – *Supliment la Dicţionarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Bucureşti, Editura Academiei, 1988.

DLR - *Dicţionarul limbii române*. Serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei, 1965-2010.

DLRLC – Dimitrie Macrea, Emil Petrovici (coord.), *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, Bucureşti, Editura Academiei, 1955-1958.

Form. cuv. – *Formarea cuvintelor în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 4 vol., 1970-2015.

PEW – Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, vol. I: *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. Heidelberg, K. Winter, 1905.

BDD-A32513 © 2021 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:48 UTC)